

РЕЦЕНЗИЯ

От: Доц. д-р Искра Маринова Пантелеева

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление 3.8. „Икономика“

Научна специалност: Икономика и управление (Индустрия)

Относно: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление (индустрия) в Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

Автор на дисертационния труд: Кармен Димитров Вранчев

Научен ръководител: Проф. д-р Любчо Минчев Варамезов

Тема на дисертационния труд: „Влияние на германските инвестиции върху развитието на българската икономика“

Основание: Заповед № 627 от 26.06.2023 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ за откриване на процедура и определяне състава на научното жури по защита на дисертационен труд, Решение на Факултетния съвет на факултет „Производствен и търговски бизнес“ (Протокол №11 от 21.06.2023 г.) и Решение на научното жури, взето на Първото заседание, проведено на 03.07.2023 г. (Протокол №1).

I. Информация за докторанта

Докторант Кармен Димитров Вранчев е роден на 30.09.1980 г. в гр. Пазарджик. Завърши Езикова гимназия „Бертолд Брехт“ (1999 г.) в родния си град. През 2004 г. той придобива бакалавърска степен по специалност „Международни отношения“ в УНСС – София, а през 2007 г. завършва с отличие магистърска степен – специалност „Европейска интеграция“ (УНСС – София). Професионалният му път започва като експерт в отдели „Европейска правна интеграция и международни програми“ и „Международна правна помощ и международно правно сътрудничество“ към Министерството на правосъдието на Република България. Впоследствие работи като Мениджър проекти към Интер Експо и Конгресен център – София, и Зам.-ръководител проекти за България по партньорски проект DIHK-CEFTA. От 2017 г. работи в Германо-българската индустриско-търговска камара – София, като „DEinternational – маркетинг и

бизнес контакти“, Ръководител „Дуално професионално обучение/Стартъпи“, Ръководител „Фирми членове и събития“ и „Ръководител представителството на Дюселдорфския панаир за България“.

Кармен Вранчев притежава много добри езикови познания и компютърни умения. Владее отлично немски и английски език, притежава познания на добро ниво по испански и руски език. Проявява активност и има редица участия в конференции, симпозиуми, семинари и обучения в Германия, Белгия, Австрия, Унгария, Полша, Гърция, Турция, Албания, Черна гора, Сърбия, Хърватия, Северна Македония и др.

Съгласно Заповед на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ №620/15.07.2019 г. от 01.09.2019 г. докторант Вранчев е зачислен в задочна форма на обучение по докторска програма към катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“ на СА „Димитър А. Ценов“ – Свищов, по научна специалност „Икономика и управление (индустрия)“. Отчислен е с право на защита, съгл. Протокол № 25 от 19.06.2023 г. от заседание на КС на катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“ и Протокол №11 от 21.06.2023 г. от заседание на ФС на факултет „производствен и търговски бизнес“.

II. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 234 страници. По вид, обем и в структурно отношение научната разработка е в съответствие с изискванията на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Състои се от: заглавна страница (1 стр.), съдържание (2 стр.), увод (8 стр.), изложение в три глави (202 стр.), заключение (6 стр.) и използвана литература (9 стр.). Представени са списък на фигуите (3 стр.) и списък на таблиците (2 стр.). В основния текст на дисертационния труд са включени 22 бр. таблици и 42 бр. фигури. Списъкът на използваната литература е съставен от 111 бр. източници на кирилица и латиница, от които 29 – на български език, и 82 – на английски и немски език.

III. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

В увода са представени основните методически аспекти на дисертационния труд – актуалност на темата, предмет, обект, цел, теза, подтези, методи на изследване, източници на информационно осигуряване на дисертационния труд и ограничения по отношение на теоретичния обхват, предмета и обекта на изследване.

Темата на разработката е актуална, добре обоснована на база аргументи, свързани със значимостта, посоките на въздействие и направленията за постигане на позитиви от ПЧИ. Акцентът е поставен върху взаимоотношенията на България и Германия и нарастващия им интензитет, особено по отношение на стокооборот, инвестиции, брой и дялове на бизнесите със страна на произход на капитала – Германия.

Предмет на изследване е влиянието, което преките чуждестранни инвестиции оказват върху българската икономика, а **обект на изследване** – реализираните в страната преки чуждестранни инвестиции с произход Германия. Формулировката на темата, предмета и обекта на изследване са прецизни, ясни, рамкиращи изследваната проблематика.

Целта е да се анализира и оцени влиянието на преките и косвените ефекти от вноса на преки чуждестранни инвестиции с произход Германия и в частност – инвестициите в сектор „Металургия“ по примера на компания „Аурубис България“ АД. Тя е добре дефинирана, насочваща към същността на разработката, очакваните резултати и преследваните приносни моменти. Обособени са 5 задачи във връзка постигането на целта, следващи алгоритъма от теория към практика, всички са изпълнени.

Тезата звути добре: “Влиянието на ПЧИ с произход Германия върху българската икономика може да бъде обективно измерено, анализирано и оценено чрез идентифициране на преките и косвените ефекти, произтичащи от дейността на предприятията с чуждестранна собственост на капитала с произход Германия както на национално (макро), така и на фирмено (микро) и регионално ниво. Освен преките и косвени ефекти се проявяват и индуцирани ефекти, които заетите чрез своите възнаграждения използват за покупка на стоки и услуги и така създават допълнително потребление, което увеличава съвкупното вътрешно търсене в страната и подкрепят развитието на други бизнеси.“ Формулировката на тезата предоставя възможност за очертаване на теоретичните основни; проучване, събиране, оценяване и анализиране на необходимата емпирична информация; постигане на измерими резултати и обогатяване на научното познание посредством идентифицирани опорни точки в нейното съдържание. Налице е пряка връзка с обособените три **подтези**. Предварително определените ограничения по отношение на тематичен и времеви обхват внасят допълнително яснота и засилват фокуса върху конкретните обект и предмет на изследване.

Структурата на изложението е логически издържана, позволяваща последователно развиване на изследователските идеи и постигането на приносни моменти.

Първа глава е *теоретична*. В нея е постигната дефиниционна яснота в използванятия понятиен апарат и са представени класификационните вариации на преките чуждестранни инвестиции. Изяснени са основните акценти в теоретичните виждания на изследователите през призмата на еволюционното развитие на научната мисъл. Систематизирани са мотивите за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции и факторите, оказващи влияние върху привличането им. Главата завършва с класификационно представяне на ефектите, които преките чуждестранни инвестиции могат да окажат върху приемашата страна. Съдържанието на първата част от изложението позволява плавен преход към емпиричното изследване и последващото развитие на авторовата изследователска логика за изясняване на конкретната проблематика и формиране

на добра основа за проучване на практическите проекции на темата в България, конкретните икономически сектор и географски локализиран регион.

Втора глава е с практическа насоченост. Тя е посветена на политиката за привличане и настърчаване на преките чуждестранни инвестиции. Направена е характеристика на бизнес средата в България. Представена е основната нормативна рамка в сферата на преките чуждестранни инвестиции в страната и е дискутирана ролята на държавата, институциите и специфични организации за привличане на ПЧИ. Съдържанието на втора глава дава възможност: за придобиване на по-голяма яснота за средата и основните ѝ елементи/условия/фактори, които са провокирали и продължават да провокират интереса към дестинацията – България; за идентифициране на ключовите институции/организации/асоциации/камари, които имат съществена роля за ускоряване процеса на привличане на ПЧИ, улесняване на прехода, посредничество при стартиране на бизнеса, последваща подкрепа за постигане устойчив бизнес в страната и провокиране на бъдещ интерес от други инвеститори. Налице е възможност да се идентифицират проблемните зони и точки, по отношение на които да се приложат мерки за изменение на стойностите и начина на въздействие на елементите на средата върху поведението на инвеститорите; тенденциите в стойностите на индикаторите, свързани с ПЧИ; и силата/обхватът на очакваните многопосочни резултати/ефекти.

Трета глава има методологически и емпирично-творчески характер. Целта ѝ е да се установи влиянието и измерят ефектите на германските ПЧИ върху икономиката на България по примера на металургичната индустрия и „Аурубис България“ АД. Представени са приложените подход при оценяването на ефектите на ПЧИ и методология за изчисление на съвкупния икономически ефект от дейността на „Аурубис България“ АД в страната. Разгледано е развитието на българската икономика в периода 2008 г. – 2022 г. Въз основа на данните за основните икономически показатели на България и ПЧИ в страната е очертана ролята на Германия в българската икономиката и на ПЧИ с произход Германия. Стеснявайки фокуса на своето емпирично изследване, докторантът е представил общата картина на металургията и българската преработваща промишленост, като акцентът е поставен върху брутна добавена стойност (БДС), производителността в сектора, потреблението на енергия и товарооборота. Направена е връзка между металургичната промишленост на ЕС и България. Предвид основната компания, база за проучване и апробиране на изследователските търсения, е очертана ролята на „Аурубис България“ в икономиката на страната, преработващата промишленост и пазара на труда. В главата ясно са дефинирани ефектите от дейността на „Аурубис България“ и влиянието им върху българската икономика. Направена е емпирична детайлизация и агрегиране на основните направления, в които могат да се идентифицират отделните видове ефекти. Акцентирано е върху косвените ефекти върху вътрешното търсене и изражението на регионалните ефекти, на чиято основа е синтезирано обобщеното виждане на докторанта за въздействието, което компанията оказва върху България. Главата завършва с препоръки за подобряване на

политиката по насърчаване на преките чуждестранни инвестиции в България, естествен резултат от осъщественото теоретично и емпирично изследване.

В **заключението** са формулирани съответните обобщения относно съдържанието на отделните глави и постигнатите резултати, направени са конкретни изводи и са очертани насоките за последващо развитие и предизвикателствата в контекста на динамичното развитие на света, икономиките и сектора.

Общият обем на дисертационния труд съответства на предявените изисквания за научно съчинение от този вид. В структурно отношение е налице балансираност на частите от изложението (52 стр. – 74 стр. – 74 стр.), което позволява да изпъкнат достойността на всяка част от разработката: прецизирано представяне на най-важните акценти от теоретично естество, методологически аспекти, богата фактология на база емпирични данни, обобщаваща картина и препоръчителна част.

Фигурите и таблиците съдействат за доброто илюстриране на различните авторови позиции, както и на основните изследователски виждания на докторанта. Използвани са разнообразни **методи на научно изследване**, подходящи за теоретичното и емпиричното развитие на изследователските виждания на дисертанта.

Проблематиката на дисертационни труд е широко проучена, налице е голям брой **разработки на изследователи**, на които докторантът се е позовал и е изградил своите авторови постановки.

Стилът на дисертационния труд е научен. Терминологичният апарат е подходящо използван и предпоставил постигането на широкообхватно и задълбочено анализиране на проблематиката в теоретичен и практически аспект.

Научната етика е спазена. Позоването на литературните източници е направено коректно.

По темата на дисертационния труд в специализирани издания са **публикувани 10 разработки**: 2 студии в съавторство, 3 самостоятелни статии и 5 доклада в съавторство. Пет от публикациите са на английски език, една от които е в индексирано издание в Scopus. Части от дисертационния труд са представени на 5 научни форума – 2 докторантски сесии и 3 конференции. Докторантът е участвал и на още една докторантска сесия (с присъствие). Отчетени са **86,41 точки** (при минимално изискуеми 30,00 точки). Налице е **изпълнение на минималните национални изисквания** по Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България. В качествено и количествено отношение публикациите отговарят на изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор”.

Авторефератът на дисертационния труд е в обем от 55 страници. В структурно, съдържателно и стилово отношение той е добре оформлен и отразява достоверно в **синтезиран** вид основните моменти от дисертационния труд: обект, предмет, цел, задачи, теза, методологически инструментариум, теоретично и емпирично изследване, постигнати резултати, направени изводи и предложения.

Авторефератът включва справка за научните и научно-приложните приноси; списък с публикациите, свързани с дисертационния труд; справка за съответствие с националните изисквания по Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България; списък на участията в национални и международни научни конференции и форуми и декларация за оригиналност и достоверност.

IV. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд представлява обогатено научно изследване. Авторът декларира постигането на следните научни и научно-приложни приноси:

- ✓ Въз основа на извършена систематизация и аналитичен преглед на съществуващите концепции за същността и особеностите на преките чуждестранни инвестиции е обогатена дефиницията на понятието „чуждестранни инвестиции“.
- ✓ Обогатяване на прегледа на теориите за преките чуждестранни инвестиции от теорията на монополистичното преимущество на Стивън Хаймър до съвременните теории на Кийоши Коджима и Терутомо Озава.
- ✓ На базата на доброто познаване на действащата нормативна уредба е очертана нормативната рамка за осъществяване на преки чуждестранни инвестиции в България.
- ✓ Извършено е аналитично изследване с теоретико-методологичен и практико-приложен характер на влиянието на германските инвестиции върху българската икономика и в частност върху развитието на металургичната промишленост.
- ✓ Формулирани са препоръки за подобряване на политиката по насърчаване на преките чуждестранни инвестиции в България.

Считам, че формулираните приноси отразяват обогатени и доразвити моменти по тематиката на дисертационния труд. Приемам ги за лично дело на автора.

V. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд

По отношение съдържанието на дисертационния труд могат да се формулират някои бележки и препоръки, по-конкретно: разработване на цялостен модел за стимулиране на ПЧИ в България по примера на взаимоотношенията между България и Германия, както и представяне в по-систематизиран вид методическата и препоръчителната част на изследването.

Бих искала да попитам докторанта какво е неговото виждане за бъдещото развитие на германо-българските икономически отношения и как динамичните промени в средата биха променили траекторията на тези взаимоотношения?

Като предложение за бъдещи научни изследвания – задълбочаване проучването на ПЧИ и по отношение на други инвеститори в България от други сектори на икономиката, на чиято основа да се реализират дълбочинни изследвания на множество икономически субекти с чуждестранен произход на

капитала и установят различните проекции на въздействията и проявленето на ефектите върху повече сектори на икономиката, както и отрасловата специфика на въздействията и ефектите.

Посочените бележки и зададените въпроси са с уточняващ характер и имат отношение към отделни части от дисертационния труд. Те не омаловажават неговите достойнства и не поставят под съмнение положителната ми оценка.

VI. Обобщено заключение и становище

Дисертационният труд на тема „**Влияние на германските инвестиции върху развитието на българската икономика**“ с автор докторант Кармен Вранчев притежава нужните качества за научно съчинение, представлява завършено научно изследване и показва, че кандидатът е усвоил основните теоретични знания и практически инструментариум за провеждане на самостоятелни научни проучвания. Дисертационният труд отговаря на изискванията Закона за развитие на академичния състав в Р България (на чл. 6, ал. 3), Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Р България (чл. 27, ал. 1 и 2), както и на както и Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Изразявам положителната си оценка за представения дисертационен труд и препоръчвам на Научното жури, назначено със Заповед № 627 от 26.06.2023 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, единодушно да присъди на Кармен Димитров Вранчев образователната и научна степен „доктор“ по област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. „Икономика“, научна специалност „Икономика и управление (индустрия)“, докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“.

31.08.2023 г.

Свищов

Рецензент:

(Доц. д-р Искра Пантелеева)